

Dr. DIAMANT ERNŐ:

Magyar népdalok, magyar nóta

Amszterdamban, tanulmányúton nemrég elhunyt
vajdasági muzikológus utolsó írása

A régi magyar népzene és műzene kutatása nehéz feladat, mert a régi időkben nincsenek zenére vonatkozó írásbeli emlékek. Gondoljunk csak arra, hogy a »Halotti beszéd« mennyi segítséget nyújtott a lingvistáknak a régi nyelv tanulmányozásánál. A zenére vonatkozóan ilyen adatok hiányoznak. Mindössze néhány feljegyzés maradt fenn, amelyek zenészekről és általában zenélésről beszélnek. A zene régi állapotára vonatkozóan tehát csak közvetve lehet valamit megállapítani. Először a még ma élő legrégebb dalokat kellene figyelembe venni, mert azokat úgy tekintjük, hogy a régi idők maradványai a népzeneben. Azonkívül a nyelvészet vívmányait is figyelembe vehetjük, mert a régi nyelvre vonatkozó megállapításokat valahogyan a zenére is érvényesnek tekinthetjük. A zene épp úgy, mint a nyelv, az emberi szellem terméke, s ezenfelül különösen a népzenenél a szöveg és a dallam között szoros a kapcsolat. Kodálynak éppen e szoros kapcsolat miatt sikerült kimutatnia, hogy a nyelv milyen befolyást gyakorolt a dallam fejlődésére. Figyelembe vehetjük továbbá a fajrokon népek jelenlegi zenéjét is, mert az bizonyos következtetéseket tesz lehetővé a magyar népzene régebbi állapotára nézve. Ezzel kapcsolatban megemlítem, hogy a szeremiszek és hasonló népek zenéjének kutatása a magyar népzenei kutatásokban rendkívül-hasznos volt. A zenetudomány legújabb ága összehasonlító módszerrel tanulmányozta a primitív népek zenéjét és így sok kérdést sikerült már új színben feltüntetnie, új oldalról megvilágítania. Ponori Thewrewk Emil mondotta, hogy ha van összehasonlító nyelvtudomány, miért ne lehetne összehasonlító zenetudomány is.

A magyar zenére vonatkozóan az eddigi kutatások kétségtelenül megállapították, hogy egészen a XVI. századig, sőt a XVII.-ig nem volt különbség a magyar népi és a magyar műzene között. Amiről a régi feljegyzések szólnak, az egységes magyar zene. A nyomok egészen a XIII. századig vezetnek vissza. A feljegyzések szerint ebben az időben a zenével foglalkozókat »joculator«-oknak hívták. Már ez a név is azt mutatja, hogy abban az időben a zenének még csodatévő hatást tulajdonítottak. Béla király Névtelen Jegyzője lenézéssel szól a joculatorok fecsegő énekéről, de éppen tőle tudjuk, hogy ezek a fecsegő énekesek akkor még a honfoglalásról is énekeltek. A joculatorok után következnek a »régusok« (regösök). A regösök mellett a feljegyzések »igriceket« is emlegetnek. A szó szláv eredetű, arra vonatkozólag azonban nincs adatunk, hogy maguk a zenészek is szlávok lettek volna. Az igric névnek inkább területi jelentősége lehetett; így hívták akkor az énekesek telkeit (Igrác, Igrici). Ebben az időben a zene leginkább csak énekmű volt. Az ének pedig majdnem kizárólagosan epikai tárgyú. Hangszeres

zene akkor még csak mint kísérő zene szerepelt, azonban a feljegyzések mind több és több hangszeres zenét is említenek. Hallunk »sípokról«, de más fúvós zenészek nevei is előfordulnak, mint »fistulatores, trumbatores, buccinatores«. A magyaroknál aránylag sok fúvós hangszerral találkozunk, ami egyes tudósok szerint régi turáni faji jellegzetesség maradványa. A tárogatót, mint fúvós hangszert dalok előadására is használták. Az ebből a korból származó feljegyzések vonós hangszereket is emlegetnek. Egy 1326-ból származó feljegyzés említi a »kobzost«, 1358-ból a »hegedúst«, 1427-ből pedig a »lantost«. A duda is nagyon elterjedt hangszer volt, főleg Erdélyben. Kanász-, juhász- és hasonló táncokhoz csak dudát használtak, sőt sok helyen még ma is csak azt használnak. Különben a dudára vonatkozó első feljegyzés még a XII. századból származik. Szent Gellért életrajza a dudát mint »symphonia Ungarorum«-ot említi. A dudásoknak nagy volt a tekintélyük. A közmondás szerint »két dudás nem fér meg egy csárdában«. A hangszeres zenészek Felsőmagyarországról nemsokára kiszorították az énekes zenészeket, akik Délmagyarországon inkább már bohócszamba mentek. Eddig az ideig a magyar zene meglehetősen mentes maradt az idegen behatásoktól. Az Európában nagy szerepet játszó német és olasz zene a magyar zene fejlődésére alig gyakorolt befolyást. Ebben az időben még az volt a helyzet, hogy az ősi magyar dalokra és zenére az új hazában csak két külső tényező gyakorolt hatást, és pedig az egyházi zene és a szláv zene. Az egyházi zenének nagy és általános volt a hatása. Meg kell jegyeznünk, hogy egyházi zene alatt itt csak a római katolikus és egyes helyeken a görög-keleti, azaz bizánci zenét értjük. A református egyházi zene csak később kezdett hatást gyakorolni. A magyar zene az egyházi zene hatását hatványozottabban érezte, mert nemcsak közvetlenül, hanem közvetve is, az ittélő más népek zenéje révén is a befolyása alá került. A gregorián éneket vizsgáló tudományos kutatások ugyanis minden kétséget kizáróan igazolták, hogy a gregorián ének keleti, főleg régi zsidó zenéből ered. A szintén keleti eredetű magyar népzene tehát könnyen a hatása alá került. Ez a zene is főleg ének, nem pedig hangszeres zene és ez a zene is egyszerű. Ez jellemzi a régi magyar zenét is. Természetes, hogy a magyar zenére a szláv is hatást gyakorolt, hisz az új hazában a magyarokat szláv népek vették körül. Meg kell említenünk, hogy a szláv hatás a magyar nép művészetére és nyelvére még régibb eredetű és fennállott, még mielőtt a magyarok új hazájukba jöttek. (Munkácsy Bernát: A magyar-szláv ethnikai érintkezések kezdetei, Ethnographia 1897). Az új hazában ez a hatás állandóvá és természetesen kölcsönössé vált. Bartók szerint (»Die Musik der Magyaren und der benachbarten Völker«) a magyar befolyás a környező népekre, főleg a szlávokra erősebb volt, mint azok befolyása a magyar zenére. Különösen a muraközi zenére vonatkozóan folytak viták, főleg Bartók és dr. Zsganec Dinkó között. A kérdés azonban még nem nyert végleges megoldást.

Az egyházi és a szláv behatáson kívül csak a királyi udvarnál, főleg Mátyás király udvaránál voltak kivételesen más, külföldi befolyások is. A királyi udvarnál német Minnésengerek és olasz mintára szervezett énekkarok és orgonaművészek is voltak. Abban az időben a zene egyébként főleg »asztali zene« (Tafelmusik) vagy »fábori zene« volt. Az említetteken kívül előfordult még az egyes népszokásokkal kapcsolatos szertartásos zene is. A dallamok között a fődműveléssel kapcsolatosak voltak a legismertebbek és legelterjedtebbek.

A XVI. században megint majdnem kizárólagosan csak énekenet hallunk, és pedig »históriás énekeket«, »krónikákat«, tehát főleg epikus tárgyú dalokat. Ezek a krónikás énekek tulajdonképpen már műzenei szerzemények voltak, amelyeket az »énekszerző lantosok« szereztek. Éppen ezeknél a históriás énekeknél látszik, hogy a zene milyen könnyen töri át egy népen belül az osztályok válaszfalait. A históriás énekek többnyire nemesi költőktől származtak, mégis megtalálták az utat a nagyon messzi vidékekre is és lehatoltak mélyen, a nép legszélesebb rétegeihez is. A feljegyzések több híres »énekszerző lantost« említenek. Tinódi például, a régi magyar epika legnagyobb formateremtője, már ki is nyomtatta dalait és művészete elismeréséül nemességet is kapott («Arte canendi historiarumque lingua Hungarica in Rhythmos eleganti compositione»). Dalai majd kétszáz éven át a magyar népies zene főforrásai maradtak. Jőnevű énekszerző lantos volt Sztárai Mihály is, aki olasz egyetemről hozta zenei tudását. A leghíresebb lantos Bálint Greff-Bakfark volt. Majdnem egész Európát beutazta s nagy hírre tett szert. Elnevezték »Orpheusnak«. Lengyelországban például, ha azt akarták kifejezni, hogy valami nagyon nehéz, majdnem lehetetlen, akkor úgy mondták, hogy az olyan, mint »Bakfark után lanton játszani«.

Ebből az időből már dalokra vonatkozó írásbeli emlékeink is vannak. A feljegyzések nagyon kezdetlegesek és megbízhatatlanok. Lehet, hogy ezek a feljegyzések a dalamoknak csak a vázlatait tartalmazzák (a kérdés ugyanis nincs még tisztázva). Az énekszerző lantosok már külföldi hatásokat is vittek be a magyar zenébe. Sokat utaztak, sokat tanultak külföldön, így nem csoda, ha műveikben külföldi hatásokra bukkanunk. Rajtuk át került a magyar zenébe német és olasz zenei hatás és később francia, mégpedig francia-tánc zenei befolyás. A XVIII. században a magyar zenészek egy nagy része teljesen Bécs hatása alá került.

A XVI. és XVII. század más tekintetben is mélyreható változásokat hozott. A változások oly nagyok voltak, hogy most már külön kell beszélni a magyar népi zenéről és külön a magyar műzenéről. A népzene az elhagyott és elnyomott köznépnél maradt meg. Kivételesen azonban egész váratlan helyeken is kezdtek népzenevel foglalkozni. A katolikus egyház mindig rossz szemmel nézte a népi zene terjedését. Pázmány Péter »az undok virágénekek« ellen beszélt. A protestáns egyház kezdetben szintén ellensége volt a népdaloknak, később azonban kezdte a népelemek motívumait bevonni az egyházi énekekbe. A magyar protestáns korál és az említett históriás énekek sokszor merítettek egymás készletéből. Nemcsak a templomokban, hanem az evangélikus kollégiumokban is sokat foglalkoztak népzenevel, úgy hogy a kollégiumoknak a népzene terjesztése körül elvitathatatlan érdemeik vannak.

A műzene az akkori viszonyoknak megfelelően a feudális osztály zenéje lett. Magyarországon azonban akkoriban a feudális osztály nem volt egységes. A főnemesség teljesen a külföld felé fordult s amint már mondtuk, a XVIII. századtól kezdve zene tekintetében teljesen Bécs hatása alá került. A köznemesség azonban nemzeti maradt és nemzeti kultúrát, nemzeti művészetet akart művelni.

Fordulat állott be a nagy néptömegek között is. A magyar nép szakított a nomád életmóddal és áttért a földművelésre, ami a népművészetre döntő befolyást gyakorolt. Más a népművészet a nomádoknál és más a földműveléssel foglalkozó népeknél. A földműves osztálynak is két rétege van. Az egyik réteg a falun marad, patriarchális életet él

és megőrzi a régi szokásokat, a régi dalokat. A másik réteg városba megy, ott különféle hatások alá kerül, más kultúrát igyekszik felszívni. A mindjobban erősödő forgalom, a katonaság, a diákság, a foglalkozás szerinti tömörülések, céhek, különböző nemzetek egy területen való együttélése, stb., stb. nagy hatással volt a népművészetre. A népművészetben mind újabb és újabb idegen hatásokra bukkanunk. Azután jött a sok háború, a törökök térhódítása. A más népekkel való érintkezés emiatt mind gyakoribb és intenzívebb lesz. A török-arab zene erős nyomokat hagyott a törökökkel érintkező népek művészetében. A pogány törökökkel vívott háborúk az egyház befolyását is fokozták, ami a népzeneire is kiterjedt. Mindez a népművészetre higitásként hatott.

A zenei élet a városokban folytonosan fejlődött. Különféle zenekarok és énekkarok keletkeztek, ami már magában véve is fontos hatással volt a zene ápolására és terjesztésére. Különösen fontossá vált az a tény, hogy a nyilvános zenélésben a cigányok döntő szerephez jutottak. A cigányoknak a zenélés lett a legfontosabb foglalkozásuk és ők a népzene, de általában a zene terjesztésén kétségtelenül sokat fáradoztak. Nem lehet eléggé hangsúlyozni, hogy a cigányoknak — különösen a mi vidékünkön — a népzene terjesztésében milyen nagy szerepük volt. Mindenütt a körülöttük élő népek zenéjét és a műzenét terjesztették. Hübérurak kastélyában kezdték, városokban folytatták, míg végül elérkeztek a falvakba is. Nagy az érdemük a népzene terjesztése terén, de sok kárt is okoztak a népzenenek azzal, hogy bevezették a népzene előadásába az úgynevezett cigányos, kávéházi modorosságot. Túlságosan hosszúra elhúzódná a mondanivalóm, ha ennek a nagyon fontos és még mindig nagyon időszerű kérdésnek a bővebb taglalásába bocsátkoznék. Annyit mégis meg kell állapítani, hogy a cigányok mindenütt, ahol a népzene terjesztését folytatják, mindig csak a körülöttük élő népek zenéjét vagy műzenét játszanak. Saját zenéjüket csak nagyon ritkán és csak saját maguknak játsszák. A cigányok rendszeresen mások szórazoktatására, iparszerűleg és többnyire zeneileg nem művelt közönség előtt játszanak. Úgy akartak nagyobb sikert elérni, több pénzt keresni, hogy a dalokat kicifrázták, vagy eltorzították. Erről a cigányos kávéházi előadási modorosságról sokat írtak már. Jellemző például, hogy a cigányok néhány egyházi énekből is csináltak csárdást. Mentésükre fel kell hoznom, hogy ez a modorosság a városokban nagyobb méretű és károsabb, mint falun, tehát a főhiba a viszonyokban és a környezetben rejlik, nem pedig magukban a cigányokban. Ez a kérdés különben még mindig nagyon időszerű, mert a modorosságról sem a cigányok, sem pedig mások nem szoktak még le. A kérdést tehát állandóan napirenden kell tartani és ezt a szörnyű modorosságot véglegesen ki kell küszöbölni a magyar népzene előadásánál.

A régi paraszt-dalok mindinkább feledésbe merülnek s helyettük újak keletkeznek, de ezek az újak már tele vannak idegen hatásokkal. Ezek az új hatások a magyar népzeneben nyilvánvalóak. Itt az arab-török intervallumok kérdése, itt vannak más népzene-jellegzetességek nyomai, a különféle műzenei alkotások hatása, stb., stb. Mindezek a befolyások új elemeket hoztak be az új magyar népzenebe és népdalokba. Az új népzene és népdalok mellett egy egészen új dalfajta is keletkezett, az úgynevezett palotás zenének egyik főfajtája: a »nóta«. Ennek az új fajtának, a »nótának» is a cigányok a legszorgalmasabb terjesztői. A terjesztés majdnem kivétel nélkül hangszeres játsszással történik. A cigányok a nótákat sem igen énekeltek, hanem csak ját-

szották, pedig az igazi népdaloknál a dallam és a szöveg szorosan összekapcsolódik, szoros egységet képez. A cigányzenekarok mindenütt nagyon elszaporodtak és a cigánymuzsika nagyon általánossá vált. A cigányzenekarok a szatmári békekötés óta mindinkább az előtérbe kerülnek. Már a XVIII. században voltak legendás híru cigányok, például a híres Barna Mihály, vagy a még híresebb Czinka Panna, akit Amati-hegedűjével oly nagy pompával temettek el. A cigányzenekarok fénykorát Bihari János, Csermák Antal és Lavotta János bandái jelzik.

A XIX. század közepét a magyar cigányzene aranykorának nevezték el. Ezt az elnevezést az az idő kétségtelenül meg is érdemli, legáltalább is ami a cigányos zene felületi terjeszkedését illeti. A mélységet illetőleg azonban már nem adhatunk ennek a kornak ilyen díszes jelzőt. Ebben a korban mindenütt és mindig daloltak s a dalolás már a családi otthonokba is bevonult. Kezdi a »klavírozó nők«, a magyar nótát játszani, de szintén szöveg nélkül és a cigányt utánozva. Ezeket a nótákat például zongorán állandóan arpggióval játszották, ami cimbalomnál elengedhetetlen, mert ott egyszerre csak két húrt lehet megpengetni, de zongoránál helyte'én és szükségtelen modorosság. A nóták maguk műzenei alkotások, egyes szerzők műdalai, tehát nem tartoznak a népzenehez. Kár, hogy annyira erőltették terjesztésüket az igazi népdalok rovására. Sulhóf cikkében szépen rámutatott, mily nagy tervszerűséggel és rosszindulattal igyekeztek a nagy néptömegek között ezeket a nótákat terjeszteni s az igazi, főleg pedig a régi népdalokat elfeledtetni. Ez a törekvés sikerrel is járt. A magyar nép a műdalok közül igen sokat elfogadott és nagyon soknak már nem is tudjuk a szerzőjét.

Mint nótaszerző már Egressy Béni is országos népszerűsége tett szert a múlt század negyvenes éveiben. Utána a dalszerzők hosszú, mondhatnánk szakadatlan sora következik: Nyizsnyai Gusztáv, Simonfy Kálmán, azután Szentirmai Elemér, végül pedig Zimay Lászlón át a XX. század híres nótaszerzői: Dankó, Dóczy, Serly, Lányi, Kacsóh, Fráter, Balázs, stb. A nótakincs hamarosan elszakadt szerzőitől, szájról szájra járt, népdalként kezdett szerepelni és teljesen kiszorította az újabb magyar népdalt. A köznemesség és az őt utánzó városi középosztály nélkülözhetetlennek tartotta ezeket a nótákat. Mikor az első törekvések jelentkeztek, amelyek az igazi népdalokat ismét érvényre akarják juttatni, akkor ez az osztály görcsösen ragaszkodott a nótákhoz, mégpedig a már említett cigányos, kávéházi modoros előadáshoz. »Ezek a nóták — mondja Szabolcsi — a cigánybanda végtelenül hajlékony, személyekhez és igényekhez alkalmazkodó, keletiesen ékes, melengető-elringató előadásában és a rögtönzött feldíszítések és körülírások ábrándosan szabad, szeszélyes csillogásában csakhamar életünk legfőbb ópiumává váltak«. Az igazi népdalra nézve már nagyon szomorú volt a helyzet, amikor egy újabb lehetőség merült fel, amely némi javulást hozott. Ez a lehetőség a polgárság térhódításával kedvezően hatott a népdalok fejlődésére és a népdal meg a nóta kölcsönhatására.

Gazdasági térhódításával a polgárság a zenei életben is területhez jutott. Ekkor már nemcsak a hűbérurak palotáiban volt zenei élet, hanem a zene nyilvános ápolására nyilvános színházak és hangversenytermek is keletkeztek, vagyis a zenei élet kezdett demokratizálódni. A nyilvános színházak és hangversenytermek előadásai elméletileg mindenkinek szóltak, gyakorlatilag pedig azoknak, akik a belépőjegyet meg tudták fizetni. Ez bizonyos tekintetben a zenei élet demokratizálását hozta magával. A polgárság mind nagyobb mértékben kezdett hatást gyakorol-

rolni az előadásokra és az előadandó művekre. A nehéz és sokaknak nehezen érthető operák mellett mindenütt operettek is keletkeznek (később nagyon helytelen kinövésekkel). Nálunk egy új könnyű zenedrámái forma keletkezett, amely a népzene és annak fejlődésére erős hatást gyakorolt. A népszínművek hozzájárultak ugyanis a népdal újjászüléséhez, de sajnos, a már említett elrontott formában és előadásban. Érdekes megemlíteni, hogy a magyar színpadon először két szerb népdal került így előadásra. Mátrai Gábor (azelőtt Rotkrepf) »Cserni Gyurka« című népszínművében hallottunk először a színpadról népi dalokat, mégpedig két szerb népdalt. Magyar népdal először a szabadkai zenede igazgatójának, Gaal Ferencnek »A telecskai nótárius« című színművében került előadásra. Ezek a népszínművek később nagyon elterjedtek s rajtuk keresztül nagyon sok népdal visszakerült a néphez és nagyon sok műdal népdallá vált. A népszínmű-szerzők névsora hosszú, tehát csak a legfontosabbakat említem: Dankó Pista, Egressy Béni, Simonffy Kálmán, Szentirmái Elemér, Szerdahelyi József, Thern Károly, Lányi Ernő és Zimay László. A népszínművet előadó művészek és művésznők között mint legismertebbet Blaha Lujzát említem.

A népszínművek hoztak ugyan némi javulást a népi zene terjesztése terén, de nemsokára ide is beférközött az említett cigányos kávéházi előadásbeli modorosság és a népszínműveknél is zavarok keletkeztek a műdal és a népdal elhatárolásának kérdésében. A zavart fokozta az a vita, amely Liszt Ferenc könyve miatt a magyar és a cigányzene körül keletkezett. Elhamarkodott és elhibázott elmeletek következtek a »cigány hangorról« és a »magyar hangorról«. A technika gyors fejlődésnek indult, s a nótákat most már fillérékért gyártják és terjesztik. A kereskedelem fejlődése már olcsó zenei tömegárukat is juttatott a piacra. A gramofon, később a film és a rádió nagyon megfelelő eszközökké válhattak volna a népművészet terjesztésére, sajnos azonban nem az igazi népdalokat, hanem inkább csak a nótákat vagy legjobb esetben a külső hatásoktól már erősen felhígított újabb népdalokat terjesztették. Nagyban terjesztették a szalonzenét is, később pedig a jazz-t. Így a nagy mértékben elterjedő zenélés ellenére az igazi magyar népdalokra rossz idők jártak. A XX. század elején az igazi magyar népdal mégis elérkezett újjászüléséhez.

A XX. század elején Bartók Béla és Kodály Zoltán hozzáálltak a magyar népdal problémájának rendezéséhez. Nagy tudással és hozzáértéssel, igazi ügyszeretettel és buzgósággal kezdték összeírni és tanulmányozni a magyar népdal még fellelhető anyagát. Tudományosan nem is lehet másként végezni a dolgot. Össze kell szedni az anyagot, át kell tanulmányozni és így az anyagon, a példákon rámutatni a való helyzetre. Ami ezen a téren Bartók és Kodály előtt történt, az minden volt, csak nem igazi munka. Voltak már azelőtt is magyar népdal-gyűjtők, de gyűjteményeikből a való helyzetet nem lehetett megállapítani. Pálóczi Horváth Ádám például, az első gyűjtő, csak azt írta össze, amit véletlenül tudott és ismert. Gyűjteményében találunk népdalokat, műdalokat, más nemzetek dalait, sőt néhány saját szerzeményt is. De még azoknál akik csak népdalokat írtak össze, sem lehet megállapítani, milyen népdalokról, melyik réteg dalairól van szó. Szini Károly például »nemesi népdalokról« adott ki gyűjteményt. A legjobb gyűjtemény a Bartalusz-féle, de még nála is hiányzik minden kritikai és tudományos szempont. Bartók és Kodály ezen a téren elsőként igazán aapos, tudományos és tiszta képet mutató munkát végeztek. Azóta, főleg csak a

harmincas évek óta, mindenütt folynak népzenei kutatások. Magyarországon is, de külföldön is jelennek meg tiszteletreméltó tudományos munkák erről a területről. A régi Népszövetségnek voltak olyan hivatalos szervei, amelyek ezekkel a kérdésekkel programmszerűen foglalkoztak. Most az Unesco kebelében még nagyobb munka folyik ezen a téren és még szélesebbkörű nemzetközi segítséget nyújtanak az egyes országokban folyó folklóre-kutató munkának. Ezekben a szervekben is találunk jónevű, számottevő magyar tudósokat és kultúrmunkásokat. Az alapvető munkát azonban, amint már mondtuk, Bartók és Kodály végezték el. Ők voltak azok, akik példásan mutatták meg, hogy az igazi magyar népdalt a magyar parasztnál kell keresni. Kimutatták, hogy kisszámban található még egészen régi dalok is, de a legtöbb népdal újabb keletű. Kimutatták, hogy a nóta műzenei termék, nincsenek meg benne az igazi népdal sajátosságai, de a magyar nép nagy tömegei — városiak és falusiak egyaránt — a magukénak tekintik ezeket a nótákat és mint a sajátjukat művelik. Törekvésüket Szabolcsy röviden úgy jellemzi, hogy az a magyarság visszatérése a főútra a zene terén, tudományos útjokat pedig így ismerteti: »Mint valami elsüllyedt világrészt, vagy ismeretlen természeti tüneményt, felfedezték a népi muzsika legrégebb, legtisztább forrásait — bennük egy eddig nem is gyanított ősi eurázsiai zenei örökséget — és felismerték a falu költészetében a magyar zenei fejlődés egyetlen szerves alakját. Kettőjük műve a maga egészében még áttekinthetetlen a történetész számára, de annyi már bizonyos, hogy korszarkos mérőföldkő és a magyar zene eddigi történetének legmagasabbra törő épülete«.

A gyűjtések és tanulmányozások, főleg azonban Bartók és Kodály munkájának eredményeként meg lehet állapítani, hogy a nép között körülbelül 200 egészen régi népdal él. Ez a szám a melódia-vázlat száma; variánsokkal ezek a dalok természetesen ezernél is többre rúgnak. A dalok sorai izometrikusak, vagyis egyenlő számú szótagból állnak, rendszerint nyolc szótagból. A nyolc szótagból álló sor két négyes alosztályból áll. Ez az úgynevezett »ősi nyolcas« a legrégebb magyar versfaj, amely úgy látszik, még a puszta lovak száguldására emlékeztet. A dalokat pentatonikus skálában tartják, mégpedig félhang nélkül és inkább moll természetű pentatonikus skálában. Ez igazolhatóan arról beszél, hogy ezek a dalok abból az időből származnak, amikor a magyar nép még nem telepedett le mostani területén. Ilyen fajtájú pentatonikus dalokat találunk a cseremiszeknél és a hozzájuk hasonló más népeknél. A magyar pentatonikus skálában azonban előfordulnak többszámú átmeneti félhang-közök is (kínai elnevezés szerint »pien« nóták), ami azzal magyarázható, hogy a magyar nép akkoriban olyan népekkel volt körülvéve, amelyeknek népzeneje már ismerte a félhang-közöket. Ily módon ezek bekerültek a magyar zenébe, illetőleg a magyar pentatonikus skálába is. Dallamszerkezetileg ezeknél a régi daloknál az első és a negyedik dallamsor mindig különböző egymástól. Egyébként a dallamszerkezet quintváltó; az egyik vers melódiája quintben hozza a másikat az ismétlését. Ezek a régi dalok még a dekoratív stílusra emlékeztetnek, tehát, parlando rubato ritmusuk van. De van közöttük néhány olyan is — főleg gyermek-dalok, regös dalok és siratódalok — amelyeknél a skála még egyszerűbb, mint a pentatonika és szerkezetük is primitívebb. Oscar Fleischer híres összehasonlító zenetudós szerint ezek a dalok egy még régebbi és szélesebb népi közösség maradványai. Fleischer szerint ezek mind közös indogermán ősi dalok. Szabolcsy

Bence, aki a régi magyar dalokat tanulmányozta és főleg a népvándorlási elemet igyekezett megállapítani bennük. (»Népvándorlási elemek a magyar népzeneben«), a régi dalok első részét mongol-török befolyásnak és maradványnak tartja, a többieket pedig (amelyek Fleischer szerint közös indogermán dalok) finn-ugor maradványnak, de indogermán ősi hatással.

Az új magyar népdaloknál megmaradt az említett quintváltó szerkezet és sokszor még jobban racionalizálódott. A dallamszerkezet képe igen gyakran $A A^{\circ} A^{\circ} A$. Az új magyar népdaloknál az első és a negyedik vers egyforma, pedig amint láttuk, a régieknél sohasem volt egyforma. Ez a visszatérő strofa-szerkezet európai befolyás, a francia chansonnól ered és egész Európában elterjedt. Az új magyar népdalok is európai külhatás révén kerültek be. Ilyen strofa-szerkezetet a nótáknál is látunk. Az új magyar népdalok legnagyobb része az úgynevezett régi egyházi hangnemben van. Már kimutattuk, hogy ez nem csupán a »deákos« (tehát latin) kultúrájú réteg hatása, hanem hogy az egyházi zenének általános volt a befolyása és hogy nem csupán közvetlenül hatott a magyar népzeneire, hanem közvetve is, a szomszédos népek zenéjének befolyása által. Az új népdaloknál a szótagok száma különböző (6—25) a ritmusuk pedig úgyszólván kivétel nélkül szigorú táncritmus, tempo giusto és pedig szinkopálva, punktirozva. Ez a úgynevezett bokázó ritmus, amelyet sokan — tévesen — magyar eredetűnek tartanak, igazoltan szláv eredetű, ukrán és lengyel táncokból származik. A bokázó ritmusnak ezt az eredetét Vámbéry, a híres Ázsia-kutató mutatta ki és Ambros, a régi idők legnagyobb zenetörténésze ily értelemben beszélt róla.

A két igazi népdalfajta mellett, tehát a régi és az új népdal mellett ott van a nóta, amelyről már ismételten mondtuk, hogy tulajdonképpen műzenei produktum. Őri zeneszerzők szerezték, cigánybandák játszották és terjesztették, de a nép ezeket a nótákat befogadta és magáévá tette. Mondottuk már, hogy ezek a nóták inkább instrumentális zene voltak. A cigányok csak játszották, de nem énekelték őket. Azt is mondtuk már, hogy strofa-szerkezetileg a nótáknál is az európai befolyású visszatérő konstrukciós forma volt a szokásos. Egyébként ezeknek a nótáknak a zenei jellemzőjéről nem sokat mondhatunk. Nagyon egyszerűek. A szerzők rendszerint csak a dallamot írták meg, kíséret nélkül. Ehhez már nem volt zenei képességük, tehát a kíséretet az előadókra bízta. A nóta tehát műdal, improvizált kísérettel. Tartalmilag is nagyon elmarad az igazi népdal mögött. A népdalokból mindig lüktető életkedv, reményt nyújtó optimizmus sugárzik, ezek a nóták pedig a bomlásnak induló feudális társadalom és az ernyedő középosztály vajúadását jelentik. A minden nehézség ellenére is reménykedő és egészséges optimizmust hirdető népi dalok helyett ezek a nóták reménytelen lemondást tartalmaznak, életúntságról beszélnek, hőseik sokszor »majd meghalnak«. Tartalmi oldalról nézve, magát a zenét figyelmen kívül hagyva, ez az, ami a nótáknál annyira helytelen, rossz és káros.

Az igazi népdalokat is, a nótákat is osztályozták tartalmi szempontból is és ezek a kutatások szintén érdekes eredményekre vezettek. Ez azonban tulajdonképpen már nem a zenéhez tartozik és túl messzire is vezetne, ha erről bővebben beszélnénk. Csupán két népdal-fajtát akarunk bemutatni, mert azok a magyar népzeneben érdekes fejlődést mutattak. Először a munkadalokat említem. Régóta igyekeznek már tanulmányozni a munka hatását a zenében. Megállapították ugyanis, hogy a

régi közös munka jobban folyt, ha munka közben daloltak és ha a munkát visszatérő, azonos mozdulatokkal és ritmikus énekkel kísérték. Az efajta ének tipikus példái azok a régi dalok, amelyeket őrlés, evezés, szövés, fonás, teherhúzás alkalmával daloltak. Karl Bücher »Arbeit und Rhythmus« című művében ezt olyan alapvetőnek tartja, hogy a zene kezdetét ezzel hozza összefüggésbe. Érdekes dolog, hogy mind a régi, mind az új magyar népdalok között aránylag nagy számban vannak ilyen munkadalok.

Megemlítem még a katonadalokat is amelyek rendszerint buzdító hatásúak, hőstettekre serkentenek. A magyar katonadalok azonban (a Kossuth-dalokat kivéve) többnyire a szeretőről, a babáról, az anyáról, a testvéréről szólnak és nagyrészt szomorúak. Nem is csoda, hisz a magyar katonákat majdnem mindig idegen érdekekért és idegenbe vitték harcolni. A népfelzabardító harcokban keletkezett néhány magyar katonadalban már érezni lehet, hogy a harcolók most már tudták, miért harcolnak.

Az igazi népdalok és a nóták közötti zenei különbséget maga Bartók jellemezte. A nótákról azt írja, hogy »annyi zenei közhelyet tartalmaznak, hogy értékben messze elmaradnak a szűkebb értelemben vett paraszt dallamok mögött. A magyar paraszt dalai ellenben klasszikus példái annak, miként lehet lehető legkisebb formában, legszerűebb eszközökkel valamilyen zenei gondolatot a maga frissességében, arányosan, egyszerűen a lehető legtökéletesebb módon kifejezni«.

Bartók és Kodály nemcsak összeírták, áttanulmányozták és kiadták a magyar nép igazi dalait, hanem azokat megfelelő kísérettel és átdolgozásban mindenki számára hozzáférhetővé is tették. A népdalokat klasszikusan dolgozták fel s remélték, hogy ezentúl akár eredetiben, akár ily módon átdolgozva, mindenki csak az igazi magyar népdalokat fogja játszani. Ebben a törekvésükben nem érték el céljukat. A nagy néptömegek még mindig inkább csak a nótát hallgatják és élvezik. A kávéházakban a zenekarok csak nótákat játszanak, mégpedig a régi modorossággal. Számos közművelődési társaság rendezményei alkalmával folklóreszámok alatt nótákat adat elő. A rádió is főleg nótákat sugároz szét s a divatbajótt kívánságversenyeken is csak nótákat énekelnek. Mi ennek az oka? Merném állítani, hogy nemcsak a mult bűne ez, hanem a jelené is, mert a nép nagy tömegei még mindig nem ismerik az igazi népdalokat és nem is tudják, hogy a nótákon kívül más népdal is van a világon. Úgy vélem tehát, hogy minden magyar kultúrával foglalkozó intézménynek az lenne a kötelessége, hogy rendezmények alkalmával ne nótákat vagy legalább ne kizárólagosan nótákat, hanem igazi népdalokat is adasson elő, hogy azokat a néppel megismertesse.

A mohácsi vész idejéből Pominoczky Fülöptől, egy minorita szerzetestől fennmaradt egy írásos emlék, amelyet talán a legrégebb magyar zenei írásos emlékeknek tekinthetünk. Ez az úgynevezett »Becskereki nóta«. Arról szól, hogy az utat kereső úrnak a falusi »bátya« megmutatja melyik út vezet Becskerekére. Azt hiszem, most sem kell mást csinálni, minthogy a falusi hang utat mutasson az oly régen tévelygőknek. Szóltassuk meg végre a falu, a határ dalait. Jobb és több alkalom sohasem volt rá, mint most. A magyar nép nagy zenei tehetsége és ösztönös művészi érzéke meg fogja adni gyorsan a választ: a nóta mellett és helyett felzendülnek majd a nép igazi dalai.